

MOLNÁR IMRE

Emlékirat és Helyzetkép a csehszlovákiai magyarság sorsáról 1945-ben

„Nem azt kérjük, hogy ezt a magatartásunkat... érdemünkül könyveljék el és előnyt jelentsen ez számunkra az új demokratikus Csehszlovák Köztársaságban. De kérjük azt, hogy igazságosan bánjanak velünk...” Ezekkel a mondatokkal fejeződik be a csehszlovákiai magyar írásbeliség 1945 utáni - eddigi ismereteink szerinti - első dokumentuma. A dokumentum egész szellemiségéből, mintha Ady Endre egyik kései versének gondolata szólna hozzánk: „Ne taposatok rajta nagyon” (*Üdvözet a győzőnek*). Ez az egybeesés azért is megrendítő, mivel épp Ady Endre az, akit a szlovenszkói magyar értelmiség szellemi ébredésének ösztönzőjeként tartunk számon. Számos visszaemlékezés ténye erősíti meg az Ady, Móricz, Szabó Dezső triász elementáris hatását, mely nemcsak a szlovenszkói magyar értelmiségi mozgalmakat, hanem az egész csehszlovák köztársaságbeli magyar kisebbségi szellemiséget, ahogy Győry Dezső nevezte, a „kisebbségi géniust” mozgásba lendítette. Ez a hatás bizonyíthatóan nem csupán egy kezdeti lelkesedést jelentett, hanem egy olyan tartós közösségi magatartásmodellt eredményezett, melyben a fentebb említett szellemiség értékei mindvégig a kisebbségi társadalom átfogó és meghatározó értékei tudtak maradni. Ezt az emlékiratba foglalt történelmi tények is jelzik. Mindebből számunkra, megítélésünk szerint, két dolog következik:

1) Az a tény, hogy a csehszlovákiai magyar írásbeliség (az irodalom), 2. világháború utáni kezdete nem az 1948-as fordulattal, illetve az Új Szó megjelenésével datálható, hanem, mint ahogy azt Fábry nevezetes korszakolását kiigazítva elsősorban Koncsol László nyomán többen is feltételezték, ennél jóval korábban, a kéziratos irodalmat is beszámítva, közvetlenül a világháború befejeztének időszakára tehető. Ezt számos, mindmáig kevésbé vagy egyáltalán nem ismert írásbeli anyag igazolja - kéziratok, beadványok, memorandumok, illegálisan kiadott és terjesztett sajtó és egyéb dokumentumok, melyekből sorozatban szeretnénk közölni e folyóirat elkövetkező számaiban - melyek egyértelmű bizonyítékai a csehszlovákiai magyar írásbeliség - az adott korszak viszonyai közti - létezésének. E dokumentumok létezését nyilvános közlésük után nem lehet többé figyelmen kívül hagyni, már csak azért sem, mert nem magáncélú, asztalfiókba szánt, vagy naplóirodalomról van szó (bár külön feladat tárgyát képezhetné a korra vonatkozó és a korról szóló személyes magánlevelek, naplók stb. feldolgozása is), hanem a nyilvánosság - amely ha meglehetősen szűk körű is volt -, számára készült dokumentumokról, melyeket az adott lehetőség szerint sokszorosítottak és terjesztettek a maguk korában. Mindez tehát átrajzolja a 2. világháború utáni csehszlovákiai magyar irodalom kezdeti szakaszának térképét, melyről a kor anyagait - köztük Fábry naplóját - olvasva elmondható, hogy nemcsak kisebb emelkedők, hanem egész hegyvonulatok hiányoznak, olyanok, melyek új fejezetekkel gazdagítják ezen időszakról való ismereteinket.

2) Ugyanez vonatkozik arra az értelmiségi magatartásnormára is, melyről a köztudatban eddig a hallgatás hiedelme terjedt el széles körben. A szlovenszkói magyar értelmiségi réteg önépítkező tudata az I. Csehszlovák Köztársaság demokratikus viszonyai között alakult ki, melynek maradéka minden tiszteletet megérdemlően ragaszkodni tudott az elsajátított humanista értékekhez a Szlovák Köztársaság közismert viszonyai között is. Ez az értelmiség az embertelenség és a magyarellenesség politikájának állami szintre emelt folytatásakor sem hallgatott el. Az egyre fogyatkozó létszámú csehszlovákiai magyar értelmiség 1945-49 közötti történelme mindenkor példája lehet az emberi kitartásnak és a hűségnek. Ez az értelmiség ui. szűkre szabott lehetőségeit a végsőkig kihasználva hatalmas szervező munkát végzett. Információkat gyűjtött és adott tovább, titokban iskolákat vezetett, illegális sajtót adott ki, jogvédelmet nyújtott és segélyszolgálatot teljesített, egyszóval tette, amire épp szükség volt. Tette mindezt azzal együtt, hogy tudatában volt annak, mindezzel milyen

kockázatot vállal magára. Tisztában volt azonban azzal is, hogy az adott esetben a csehszlovákiai magyar kisebbség léte vagy nemléte volt a kérdés. Ha egyszer megíródik a csehszlovákiai magyar értelmiségi lét története, akkor e történet legszebb fejezeteit az 1945-49 közötti időszak eseményei fogják alkotni. Mint ismeretes, a csehszlovák kormány az 1946-os párizsi békekonferencián (és másutt is) a teljes és egyoldalú kitelepítés német minta szerinti jogát szerette volna megkapni a magyar kisebbségre vonatkozóan is. Később ugyanezt a célt a reszlovakizáció segítségével, továbbá a paritáson alapuló lakosságcserével és a belső széttelepítéssel szerette volna elérni. Ekkor napi valósággá vált a létbizonytalanság, melynek közvetlen veszélyét mindenki érezhette, aki ezen körülmények ellenére is vállalta magyarságát. Érdekes azonban tudatosítanunk ennek kapcsán, hogy egy nemzeti kisebbség mindig a létbizonytalanság érzetének van kitéve, ha nem biztosítják számára minden téren a megmaradás. és továbbfejlődés előfeltételeit. A kisebbségi értelmiség magatartását 1945-49 között elsősorban a valóság tudatosítása határozta meg, a kollektív veszélytudat háttérbe tudta szorítani az egyéni léthelyzet kockázatát. A hatalom azonban nem elégedett meg a kollektív kisebbségellenes fellépéssel. Számos népbírói ítélet mellett (8058 háborús bűnösként elítélt vádlott 60%-a magyar volt) 1949 tavaszán egy monstre perben 26 szlovákiai magyar értelmiségit állított bíróság elé a köztársaság felforgatásának és az ellenséges hatalmakkal való összejátszás vádjával. E per fő vádlottjai bátor kiállásukért, abszolút jogszerű magatartásukért, sokszor karrierjük, életük derékba törésével fizettek. Köztük található az akkor már európai hírű nyelvészprofesszor, Arany A. László, Krausz Zoltán filmrendező, Lipcsey Gyula egyetemi hallgató és sokan mások, vagy a tragikus életű és egy másik perben elítélt Esterházy János.

A dokumentum, melyet az olvasó kezében tart, eddigi ismereteink szerint a csehszlovákiai magyarság 2. világháború után kimondott első szava. Ez a szó a védekezés szava. Kibocsátásának ideje április 19. Tehát alig néhány nap késéssel követi az április 9-én keltezett híres/hírheft kassai kormányprogramot. Pozsony s ezzel Szlovákia április 4-én szabadult fel. A háború befejezésének hivatalos időpontja: május 9-e. A csehszlovákiai magyarság számára azonban nem adatott meg a győzelem, a felszabadulás, a béke öröme. Kisebbségi léte újrakezdésének alapélménye a vert helyzet volt. Csakhogy ez a vereség nem csatában, nem az egyenlők szemben állásában méretett ki számára. Ez a vereség a hit, a bizalom, az emberi tisztesség veresége volt. A hűség fegyverletétele. A csehszlovákiai magyarság a 2. világháború után nem a nulláról, hanem a mínuszról kezdte el életét. A két világháború közötti önépítő, önszerveződő kisebbségi társadalom az 1945-49 közötti időszakban - szinte teljes értelmiségének elűzésével - elveszítette utolsó erőtartálékait is. Így kerülhetett sor 1949-ben arra, hogy amikor viszonyainak fokozatos konszolidálódása megkezdődött, élete alapjában véve valóban a semmiből indult. Ezen időszak mostanáig is fehér foltként kezelt történelme alapozta meg azt az egyre szélesedő ideológiai szakadékat, mely a 2. világháború előtti és utáni időszak csehszlovák köztársaságát elválasztja egymástól. Az ebből fakadó kontinuitástudat hiánya, valamint az 1945-1949 közti történelmi idősakkal való becsületes szembenézés lehetőségének elmaradása mindmáig meglévő sebe a csehszlovákiai magyarság nemzettudatának.

Emlékirat¹

Nagyra becsült Csehszlovák Kormány és Szlovák Nemzeti Tanács!

Mi, magyarok, akik Szlovákia területén élünk, ezzel az emlékirattal fordulunk tisztelettel a csehszlovák kormányhoz, illetőleg jelenlegi előljáróinkhoz, a Szlovák Nemzeti Tanácshoz.² Mi, azok a magyarok, akik ma ezen a területen élünk, öntudatosan és tiszta lelkiismerettel jelentjük ki, hogy 1939. március 14-től³ napjainkig sem gondolatban, sem tettben nem

vétettünk a demokrácia és a humanizmus gondolata ellen. Ezek a magyarok nyugodt lelkiismerettel állíthatják, hogy még a legnehezebb körülmények közepette is, a legszélesebb körben is meg tudták őrizni ezeket az elveket, amelyek az embert méltóvá teszik arra, hogy megbecsüljék őt.

A szlovákiai magyarok nem tagadják, hogy a trianoni békeszerződés békés revíziója révén kívánták sorsuk jobbra fordultát. Ezt az óhajukat azonban mindig békés úton akarták elérni, s ez a vágy és politikai cél sohasem irányult a cseh és a szlovák nép ellen, s éppen ezért jelentkezik ma ez a magyar társadalom legőszintébb konstruktív munkára, a demokratikus, népi Csehszlovák Köztársaság építésére.

A szlovákiai Magyar Párt elnöke és politikai vezetője Esterházy János. Mi, akik a legközelebbi munkatársai vagyunk, tudjuk, hogy szándékában áll tevékenységéről a csehszlovák kormánynak, illetőleg a Szlovák Nemzeti Tanácsnak beszámolni. Minthogy Esterházy János ma nincs abban a helyzetben,⁴ hogy a csehszlovák kormány, illetőleg a Szlovák Nemzeti Tanács előtt megjelenjen, tisztelettel kérjük, hogy ideiglenesen szíveskedjenek előterjesztésünket tudomásul venni azzal, hogy ebben csak a tiszta tényeket adjuk elő.

A legtiszteletteljesebben kérjük a csehszlovák kormányt, illetőleg a Szlovák Nemzeti Tanácsot, hogy jóindulatúan bírálja el emlékiratunkat, s ha további felvilágosításra lenne szüksége, Esterházy Jánoson, a Magyar Párt elnökén kívül szíveskedjék kihallgatni az alulírottakat, mielőtt végleges döntést hoznának a magyarság ügyében.

Fájdalmasan lehangolt minket az, hogy az újjáélelt állam felelős vezetői - valamiféle optikai csalódás következtében - a szlovákiai magyarság hatéves magatartását azonosnak értékelik a németeknek és ama szlovákoknak a magatartásával, akik kéz a kézben gyalázták meg az emberiség, az egyenlőség, az igazság és a jogrend örök törvényeit.

Ebből az azonosításból fakadnak számunkra már ma is a véget nem érő szenvedések és előreláthatólag még az eljövendők. A németekkel való azonosítás ellen a leghatározottabban tiltakozunk, hivatkozva az új Európa népi demokratikus eszméire, amelyhez a magyar népet is erős, történelmi szálak fűzik! Tiltakozunk, mert a mi hatéves kiállásunk tiszta volt! Tudomásul vesszük a Szlovák Nemzeti Tanács minden határozatát, s a velünk született törvénytisztelettel ígérjük, hogy azokat be is tartjuk. A fentiek igazolására a következő dátumokra és tényekre emlékeztetünk, s ezeket hajlandók vagyunk részletesen és hitelt érdemlően bebizonyítani.

A magyarok, akik Szlovákiában élnek, 1938-tól 1945-ig minden erejükkel ellenálltak - holott a szlovák államban számunk nem volt nagy - a fasiszmusnak, a hitlerizmusnak, és elhárították maguktól az anyagi előnyöket, a hatalmi lehetőségeket. Belső, erkölcsi meggyőződésből megtagadták az együttműködést a német és a szlovák kényurakkal. A szlovákiai Magyar Párt semmiféle vonatkozásban nem azonosítható az egykori szlovákiai Német Párttal, s ismert tény az, hogy a magyarok, a Magyar Párt nem kollaboráltak a németekkel, a Német Párttal, de még a Hlinka-féle Szlovák Néppárttal sem, sem a Hlinka Gárdával, sem a Hlinka ifjúsággal. Ellenkezőleg, a németek és az említett szlovák szervezetek üldözték a magyarokat, a Magyar Pártot. A Magyar Párt volt Szlovákiában az egyedüli antifasiszta politikai párt! Az itteni magyarok elhatárolták magukat a hitlerizmustól, a fasiszmustól, s a gyakorlatban szolgálták a kereszténység, a humanizmus eszméit. Nem köszöntek hitleri módon, föllendített jobb kézzel. Ezért a Magyar Párt az utolsó években hivatalosan és nem hivatalosan, közvetlenül és közvetve a legnagyobb üldöztetésnek volt kitéve. A Grenzbote, a Német Párt hivatalos orgánuma, a hitlerizmus ellenségeit Szlovákiában így jelölte meg: csehek, zsidók, magyarok, kommunista bujtogatók. Amikor 1941 novemberében az UŠB⁵ magyar értelmiségieket tartóztatott le, köztük több újságírót, a Grenzbote a következő cím alatt számolt be az eseményről:

„Beneš-, Hodža-, kommunistabarátok.”

A Magyar Pártnak nem volt olyan félhivatalos katonai szervezete, amilyen a HG⁶ és az FS⁷ volt. A magyar cserkészszövetséget még 1939-ben feloszlatták, mondván, hogy angol szellemű és szokású demokratikus szervezet. Az elmúlt hat év alatt egyetlen magyar szakszervezet működését sem engedélyezték. Amikor egyszer a Magyar Pártba szervezett férfiak testedzés végett összejöttek természetesen fegyvertelenül -, egy FS-legény följelentésére megjelentek a helyszínen a HG és az FS alakulatai, s ütlegettek ezeket a magyarokat, vezetőjüket, Bikszárdyt pedig a halálba kergették. A hat év alatt a pozsonyi USB⁸ és Illava börtöneiben mintegy 10 ezer magyart tartottak fogva antifasiszta magatartásuk miatt! Floch István főszerkesztő a börtönben kapott betegségében halt meg, nem sokkal a kiszabadulása után. A magyarok elleni terrornak nem volt határa. A németek nyíltan támadták a Magyar Pártot, hogy zsidó tagjai vannak. Hasonló okok miatt követelték a pozsonyi, az eperjesi és a lőcsei kaszinó bezárását, s ez meg is történt. Bezárták továbbá a Magyar Családvédő Egyesületet. Nem engedték működni az első köztársaság elnöke, Masaryk által alapított Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaságot, s annak élére - rosszindulatúan kormánybiztost állítottak. Ő az egyesületet bezáratta, vagyontát elkobozta. Száz meg száz, főként szegény magyar vesztette el állampolgárságát, állását, nyugdíját. A magyaroknak Szlovákiából való kiutasítása mindennapos esemény volt. Állandó jelenség volt a rádió és a könyv elkobzás, a telefonok leszerelése. Házkutatásokkal, kihallgatásokkal, rendőri és csendőri felügyelet alá való helyezésekkel zaklatták állandóan a magyarokat mind Pozsonyban, mind vidéken. A Nemzeti Színházban magyar előadásokat nem engedélyeztek, s meggátoltak minden kulturális érintkezést az anyaországgal. A nyilvános magyar könyvtárból eltávolítottak minden demokratikus jellegű munkát. A magyar iskolák egy részét bezárták, a megmaradottakban az osztályok számát csökkentették, megtiltották az első Csehszlovák Köztársaságból származó tankönyvek használatát, s a tanítók és a tanárok egy részét elbocsátották. Főiskolásainktól megtagadták az ösztöndíjat s a kedvezményes internátusi helyeket. Megtagadták tőlünk az utazási engedélyeket, egyszóval megtagadtak tőlünk minden kedvezményt, amelyekkel az első Csehszlovák Köztársaságban bírtunk.

A magyarok, mivel hívek maradtak humanista eszményeikhez, Szlovákia legüldözöttebb társadalmi szövetségévé váltak. A németek Pozsonyban és Szepességben anyagi előnyök ígéretével, hivatalos nyomással és névelemzéssel igyekeztek fasiszta fajelméletüknek érvényt szerezni azoknak a magyaroknak a körében, akiknek nem volt magyar hangzású nevük. Ez a törekvés azonban kudarcot vallott. Az itteni magyarok azokkal a haszonlesőkkel sem azonosították magukat, akik névváltoztatással beléptek a német pártba, illetőleg a Szlovák Néppártba, s ezért megkapták júdáspénzüket. A németek még a lelki élet területén is megfélemlítéssel akadályozták az alkotó munkát. A magyarok mindennek ellenére kitarítottak demokratikus és humanisztikus életeszményük mellett. Nem tartottak két vasat a tűzben, hanem elvetették a hitleri világot. A német követség ezrével küldte propagandairatait a Magyar Párt központjába, de ott azokat rendszeresen megsemmisítették. Egyetlenegy sem került közülük a párt tagjainak kezébe! Amikor a szlovák kormány önálló német evangélikus püspökséget állított fel, a magyar evangélikusok ezzel az intézkedéssel szemben tartózkodóan viselkedtek, s inkább a szlovák evangélikusokhoz csatlakoztak, avagy kitértek az egyesülés elől. Ezen a téren elhatároló szerepet töltött be Esterházy János, a Magyar Párt elnöke, a parlament egyetlen magyar képviselője, a szlovák parlamentnek egyetlen ellenzéki tagja. Ismeretes, hogy Esterházy János még az első Csehszlovák Köztársaságban ellenzéki volt Jaross Andomak,⁸ és a csehszlovák parlament magyar tagjai az elnökválasztás alkalmával dr. Eduard Benešre adták szavazatukat. Esterházy ténykedését sokféle szempontból meg lehet ítélni, de akárki legyen is a bíráló, azt objektíve el kell ismernie, hogy tevékenységét a legválságosabb körülmények között fejtette ki, s az adott körülmények között a lehető legbecsületesebben tette ezt. Politikai megfontolásokból olyan előterjesztéseket is tennie kellett, amelyekkel sohasem értett egyet. Közismert az is, hogy Esterházy János volt az

egyetlen, aki nem szavazta meg a szlovák zsidótörvényt, s aki minden alkalommal konstruktív munkára hívta fel a magyarok figyelmét, valamint az egyetlen, aki meg merte mondani, hogyan vélekedik az akkori szlovák államformáról s annak alapítóiról. Ezek a kritikák élénk visszhangot keltettek országszerte, s rontották a kormány hitelét. Az itteni magyarok Hitler-ellenes kiállításának köszönhető Esterházy János tekintélye is. Esterházy sok üldözött csehet segített, köztük megmentette egy volt csehszlovák képviselőnek a családját, segítette őket éveken át, amíg csak a szlovák partizánok föl nem szabadították őket. A magyarországi szlovákok érdekében ugyancsak eljárta a magyar kormánynál. Az ő közbenjárásának eredménye volt hogy 600 elbocsátott szlovák vasutast visszavettek a szolgálatba.⁹ Esterházy az üldözött zsidókon is segített, segítette a kiutazásukban, rejtegette őket. Mindezt a magyarok többsége is megtette. Ez az üldözött zsidók körében közismert volt.

Az akkori szlovák kormány több évi halogatás után, csak 1942-ben jegyezte be a Magyar Pártot (nemzetközi egyezmény alapján), de alapszabályait sohasem hagyta jóvá. A magyar étellel szemben mindig a reciprocitás (eddig szokatlan, kétes) elve érvényesült, de majdnem minden esetben igazságtalanul. Esterházy János feladata évről évre nehezebb lett. Mihelyt Magyarországon előtérbe került a német pénzzel támogatott jobboldali irány, jelentéktelen nyilaskeresztes mozgalom ütötte föl a fejét Szlovákiában is. A Magyarország német megszállása után alakult Sztójay-kormány idején a Magyar Párt, amely eddig passzívan védekezett, aktív ellenállást tanúsított a hivatalos magyar jobboldali befolyás ellen. Amikor a németek igyekeztek belépni a Magyar Pártba, az tagfelvételi zárlatot rendelt el.

1944 karácsonya előtt Esterházy Jánost Szálasiék Budapesten letartóztatták, s arra kényszerítették, hogy pártvezetői tisztségéről mondjon le. Egynéhány nappal később kiutasították őt a pozsonyi magyar követségről. A Magyar Párt pokoli helyzetbe került. A németek követelték a magyar SS, illetőleg a TODT szervezet¹⁰ felállítását. Ez sem sikerült nekik. Az egész magyar közvélemény Esterházy János mellé állt. Sokáig húzták, halogatták az új pártelnök megválasztását, hogy időt nyerjenek. Ez is sikerült. Újra Esterházy Jánost választották meg, mégpedig egyhangúlag. A Szálasi-pártiak nem voltak képesek - egynéhány hívükön kívül - az itteni magyarok Hitler-ellenes magatartását megtömi. Esterházyt és a párt elnökségének tagjait a Gestapo - menekülésekor - magával akarta hurcolni, ezért rejtőzködniük kellett. Azok a magyarok, akik nem ijedtek meg az UŠB és a Gestapo üldözésétől és Szálasiék fenyegetőzéseitől, megtartották kapcsolataikat a demokrata szlovákokkal, csehekkel. Meg kell említenünk azt is, hogy a magyar református egyház fogadta hajlékába a szlovák hatóságoktól betiltott, vagyonától megfosztott „cseh testvérek” egyházát. Azt is fölemlíthetjük, hogy a magyarok közül senki sem árjásított zsidó üzemet, s azok száma is csak tizenegy volt, akik kölcsönös megegyezés alapján vettek át üzletet a zsidó tulajdonosoktól.

Megemlítjük a szlovákiai magyar sajtót, történetesen az Esti Újságot, amely 1941-ig jelenhetett meg, amikor is Mach miniszter betiltotta a Magyar Hírlapot, amely 1944. október 31-én szüntette be - önként - megjelenését, mivel nem akart Szálasinak szolgálni. A magyar sajtónak nagy érdeme volt abban, hogy Szlovákiában s nemcsak a magyarok között - folyamatosan fejlődött és erősödött a Hitler-ellenes mozgalom. A belső meggyőződés, az újságírói hivatáshoz való hűség, amely a magyar újságokat jellemezte, lehetővé tette, hogy a szlovák nép világosan lássa a nácizmus céljait és szándékait. Ugyanúgy gondolhatunk a magyar kisebbségnek az irodalom, a művészet és az iskola területén való demokratikus helytállására. A magyar közvélemény egységesen elutasította a hitlerizmust!

Külön említést érdemel az a tény, hogy az 1944-es partizán felkelésben nagyszámú magyar tiszt és katona vett részt. A többségük még most is német fogságban van. A partizánmozgalmat a Nyitra környéki magyar falvak lakosai élelemmel, lovakkal, fogatokkal stb. segítették. Más magyar községekben és városokban a magyar lakosok ruhát ajándékoztak

a partizánoknak, hogy civilbe öltözhessenek, s így védjék meg magukat a németektől. A Magyar Hírlap volt az egyetlen szlovákiai újság, amely egyetlen szót sem írt le a partizánmozgalom ellen, holott erre a propagandahivatalok ismételt felszólították.

Az elmondottakra hivatkozva nem azt kérjük, hogy ezt a magatartásunkat - amely kezdettől fogva ellentétben volt a régi rendszerrel - érdemünkül könyveljük el, és előnyt jelentsen számunkra az új demokratikus Csehszlovák Köztársaságban. De kérjük azt, hogy igazságosan bánjanak velünk, s a szlovák kormány által elkövetett sérelmeket orvosolják mind az egyének, mind a közösségek tekintetében. Kizárjuk magunk közül azokat a magyarokat, akik Szálasi pártjának voltak követői, és semmi közösséget sem vállalunk sajtóorgániumukkal, a Magyar Szóval. Reméljük, hogy az új, demokratikus Magyarország barátja lesz a hasonló elvekre épülő új Csehszlovákiának. Éppen ezért kérjük az itteni magyarok, hogy részt vehessenek az államépítő munkában, s kérjük az alkotmányban lefektetett jogaikat.

Pozsony, 1945. április 19.

Stelczer Lajos, a Magyar Párt igazgatója
Dr. Neumann Tibor ügyvéd, a helyi szervezet elnöke
Garzuly Ferenc agronómus, a párt gazdasági osztályának vezetője
Dr. Czibók János ügyvéd, a helyi szervezet tagja
Peéry-Limbacher Rezső, a Magyar Hírlap szerkesztője
Nyárai-Némec Miklós, a Magyar Hírlap szerkesztője
Szalatnai Rezső, tanár és publicista
Mayer Imre tanár, a Toldy-kör alelnöke
Lukovich József, a Magyar Néplap szerkesztője

Helyzetkép a szlovákiai magyarokról¹²

Pozsony, 1945. június 5.

AZ ELMÚLT HAT ÉV ALATT

a szlovákiai magyarság feltűnő egységbe tömörült, a szlovákiai Magyar Pártban, melynek a szlovák parlamentben egyetlen képviselője volt: Esterházy János, a Magyar Párt országos elnöke. A magyarság a párt keretében felfüggesztette a világnézeti különbségeket, csupán a nemzeti önfenntartás mindig őszintén bevallott, keresztény erkölcsön alapuló, európai horizontú politikáját követte. A náciizmustól és a fasizmustól úgy vált el, mint olaj a víztől. Pozsonyban már 1938-ban, az első bécsi döntés után ismeretes volt, hogy a németek becsapták a magyar kormányt, s nem óhajtották őszintén támogatni az ország újjáéledésére vonatkozó terveket. A hitlerizmus előrenyomulása és tüntető testvérisége a szlovák nacionalizmussal kezdettől fogva a szlovákiai magyarságot sújtotta a legerősebben. E dupla elnyomás alatt élt a szlovákiai magyarság hat éven át. Tízezer magyar sínylette meg a szlovák Gestapo börtöneit Szlovákiában. A német Karmasin, a szlovák Durcansky, s utána Mach könyörtelenül folytatták irtóhadjáratukat a magyarság és a Magyar Párt ellen. Tudnivaló, hogy a párt a demokratikus szellemiségnek, a liberális és antihitlerista magatartásnak, a náciizmus ellen kihangsúlyozott keresztény gondolatnak, a hitlerista köszöntést elutasító gyakorlatnak egyetlen fellegvára volt a Tiso-féle Szlovákiában. A magyarság elvből elutasította az arizálás lehetőségét (az egész országban csupán 11 magyar vett át zsidó üzletet). Esterházy volt az egyetlen szlovákiai képviselő, aki a parlamentben a zsidótörvény ellen szavazott, Esterházy bíráltni merte minden parlamenti felszólalásában a szlovák

bábkormányt. A szlovákiai magyar sajtó (az Esti Újság és utóbb a Magyar Hírlap) becsületesen és bátran ellenállt a hitlerizmusnak, szerkesztői többször kerültek börtönbe, s inkább vállalták az üldözést, mintsem hogy egyetlen sort is szignáltak volna nevükkel, mely Hitler vagy Mussolini győzelmét vagy érdemét hirdette volna. Szlovákia legolvasottabb lapja mindig a pozsonyi magyar napilap volt. 1944-ben a magyarok elleni kettős nyomás hármassá vált: megjelent a magyarországi nyilas mozgalom, német és szlovák védelem alatt, s kezébe akarta keríteni a Magyar Pártot, a sajtót; a közművelődés szerveit, mindent. Roppant munka volt ezt a szándékot kivédeni. A nyilasok a német SS támogatásával Magyar Szó címen napilapot is indítottak Pozsonyban, miután a Magyar Hírlap önként beszüntette megjelenését. Szálasi híveinek mégsem sikerült a szlovákiai magyarságot megbontani, a pártot sem sikerült kezükbe keríteni, megbuktak még az oroszok érkezése előtt. Ismeretes volt a szlovákiai magyarokról általában és személyenként is, hogy az üldözött zsidókat és cseheket támogatták, megvédték, rejtegették, mégpedig önzetlenül. Lehetővé tették a cseh protektorátusból menekülőknél, hogy Magyarországon s onnan Belgrádon át Londonba jussanak. Az elnyomás és a hatalmi téboly közepette is a szlovákiai magyarok viszonya mind a szlovákok, mind pedig a csehek irányában mindig szívélyes, zavartalanul jó volt. Mindenki tudta, hogy a magyarországi szlovákokat ért sérelmekről nem mi tehetünk, sőt azokat mi is sérelemnek érezzük. A szlovákiai magyarság, melynek zöme szegény városi kispolgárból, ipari munkásból, nyugdíjasokból, néhány tucat középbirtokosból, tíz nagybirtokosból és néhány ezer falusi parasztból állott, pozitív értéke volt mindig Szlovákiának.

A SZLOVÁK FELKELES

idején, mely idő most oly fontos értékelési pont a mai Szlovákiában, a szlovákiai magyarok magatartásukhoz híven viselkedtek. A felkelőkhöz csatlakozott szlovák helyőrségekkel együtt csatlakoztak a magyar nemzetiségű katonák is. Csak egyetlen magyar községből, Püspökiből például 54 magyar fiú harcolt a németek ellen a felkelő szlovákok között. A partizánok közt is jelentős volt a magyarok száma. A magyar birtokosok mindenütt, de különösen Nyitrában, Barsban, Turócbán segítették a partizánokat: pénzzel, gyógyszerrel, élelmiszerekkel, fegyverekkel, állatokkal. Nem egy magyar élete kockáztatásával a szlovák partizánok segítségére sietett, rejtegette őket, átöltöztette stb. Ez a magyar magatartás különösen vidéken szembetűnő volt. A Magyar Hírlap minden terror ellenére sem írt egyetlen sort sem a beszercebányai kormány és a felkelés ellen, csupán az események regisztrálására szorítkozott beszámolóiban, a sorok között pedig megsejtette olvasóival a felkeléssel való szolidaritását. Ismeretes Esterházy János exponálása is a beszercebányai kormány ügyében.

AZ ÚJ CSEHSZLOVÁKIÁBAN

azonban mindennek ellenére a magyarsággal úgy bánnak, mintha Hitler egyenesen Budapestről szórta volna a veszedelmeket Csehszlovákiára. Mindenesetre meg kell állapítani, hogy a nyilasok felvidéki szereplése, és a magyar katonaságnak egyes szlovák vidéken való viselkedése 1944 novembere és 1945 márciusa között nagyban hozzájárult ahhoz a féktelen és igazságtalan büntetéshez, melyben ma a szlovákiai magyarok ártatlanul részesednek. A budapesti politika vaksága 1938-1945 között s a hungarista szellem rendkívül károsan befolyásolta a szlovák-magyar viszonyt. Azonban nem adnánk tárgyilagos képet, ha mindazt, ami ma Szlovákiában a magyarok számlájára történik, csupán a nyilasok vétkeivel indokolnánk. A csehszlovák kormány és a Szlovákiában önállóan rendelkező Szlovák Nemzeti Tanács a saját kezdeményezéséből - nem megtorlásként, nem viszonzásból fakadó rendelkezésekért - a nyilas bűnök büntetéséért messze felülmúlóan felelős. Szlovákiában nem volt újvidéki eset, nem volt soha olyan viszony, mint Erdélyben a románok és magyarok között, a szlovákiai magyarság az egyetlen antifasiszta réteg volt a hat év alatt a Tiso-Szlovákiában, úgyhogy a Szlovák Nemzeti Tanács 1945. május 25-én kelt rendeletében (7. §

1. 2. 3. pont) csupán a Hlinka-féle pártban és a német pártban való tagságot minősíti kollaborációnak és véteknek, a Magyar Pártot nem!

Mégis már Pozsony orosz felszabadítása után az első falragaszok a magyarokat egy kalap alá vették a németekkel és a fasiszta szlovákokkal. Sajnálatos gyorsasággal és hévvel indult meg minden magyar feliratnak, magyar vonatkozásnak, a szerzett jognak sárbatiprása és eltüntetése. A fasizmus gyanújába esett magyarság nevében 1945. április 19-én egy négytagú magyar küldöttség emlékiratot adott át a Szlovák Nemzeti Tanács pozsonyi vezetőinek: Husák és Tvarozek minisztereknek. Ebben az emlékiratban, melyet tizenegy magyar személyiség írt alá, vázoltuk a szlovákiai magyarság magatartását az elmúlt hat év alatt, kértük szerzett jogaink, meglévő intézményeink megtartását, tárgyilagos elbírálást az egyenjogúság alapján, tisztelettel jelentkeztünk az új államkeretben való munkára. A két szlovák miniszter az emlékirat felolvasása után külön-külön is megállapította, hogy valóban a szlovákiai magyarok az elmúlt Tiso-országban jól viselkedtek, hogy a németekkel történő azonosítást nem érdemlik meg, s azt mondták a végén, hogy aki nem volt fasiszta - tehát a magyarság 90%-a -, annak nem történik semmi baja.

Április 21-én a szlovák rendőrség letartóztatta Esterházy Jánost, akit most a nemzeti bíróság elé állítanak. Holott nem Esterházy, hanem Csáky Mihály gróf volt a nyilasokkal kollaboráló szlovákiai magyar politikus, aki néhány munkatársával: Duka Zólyomi Norbert doktorral, a két Brogyányi-testvérrel, Ludwig Aurél doktorral, Németh Zoltánnal és néhány még jelentéktelenebb emberrel együtt destruktív munkát folytatott a Magyar Pártban és a közéletben álcázott nyilas munkát végzett, 1944 decemberében pedig nyíltan is hungarista politikát folytatott. (Csákyt egy hónappal később szintén letartóztatták.)

Pozsony magyar lakosságát váratlanul, minden megelőző esemény nélkül, 1945. május 3-án reggel internálni kezdték. Rendőrök, detektívek, katonák mentek végig a villanegyeden s a magyar nemzetiségű lakosokat magukkal vitték a rendőrségre, ott kilakoltatási végzést kézbesítettek nekik, mely szerint „nemzetrendészeti szempontból” el kell hagyniuk a várost s a Duna túlsó partján lévő Ligetfaluba kell költözniük, ahol 1918-ban épült üresen álló házakban lakóhelyet foglalhatnak maguknak. A deportáltakat, mint egykor a zsidókat, ugyanazok a rendőrök kísérték át a Dunán vert hídon a Ligetbe. Ligetfalu, mely 6 éven át Németországhoz tartozott, jórészt lakatlan község. A Németországba menekült németek üres, csupasz falú lakásalt foglalták el a magyar deportáltak, akik közben Pozsonyban lévő lakásukat, házukat, kertjüket, berendezésüket, mindenüket elvesztették, mert csupán annyit vihettek magukkal, amennyit kézben és háton el bírtak vinni. A magyar lakásokat azonnal lefoglalták és kifosztották.

Néhány napig úgy tűnt fel, hogy csupán a villanegyedről van szó, mert a Kassáról Pozsonyba érkező szlovák kormánynak lakásra van szüksége. Nemsokára azonban kiderült, hogy tervszerű kitelepítésről van szó. Pozsony valamennyi negyede és utcája sorra került, a legszegényebb proletárnegyed is. Sőt, deportáltak olyan zsidókat is, akik 1938 előtt magyar nemzetiségűnek vallották magukat. A magyarok deportálása Ligetfaluba május 3-ától a mai napig szünet nélkül tart. Csupán május 9-én és 11-én szünetelt, amikor Beneš dr. köztársasági elnök tartózkodott Pozsonyban. Az immár egy hónapja tartó esemény teljesen feldúlta a pozsonyi magyarságot. Három hét alatt 19 magyar követett el öngyilkosságot, nem egy esetben a lakásba belépő rendőrök szeme láttára. Sok magyar familia még az első deportálási hét folyamán önként elhagyta Pozsonyt és a színmagyar lakosságú Csallóközbe költözött ki. Ezeknek a lakását természetesen szintén lefoglalták és a berendezést elkobozták. Vannak, akik a zsidók módjára bujkálnak a városban, szlovák és cseh ismerőseiknél. S nagyon sokan önkényesen, hatósági hozzájárulással is 24 órán belül szlovákra változtatták nemzetiségüket. Az első hetekben aggodat és betegeket is deportáltak, később ezt abbahagyták, bár az állítólagos korhatárt, a 60 évet sem tartják be egységesen a rendőrcsoportok. A deportálás ma Pozsony legszomorúbb eseménye, melyet a józan és demokratikus szlovákság is

sajnálatosnak és kegyetlennek minősít, főleg módszere miatt s azért, mert generalizáló jellegű s éppen a demokratikus, sőt nyíltan és közismerten antifasiszta magatartású magyarokat sújtja, köztük olyan értelmiségieket és munkásokat, akik éppen az ellenkezőjét érdemelnék meg. A Ligetben az internált magyarok sorsa nagyon rossz. Néhány jómódú s egy-két gazdag családot kivéve, akik jelentős összegeket vittek át magukkal, a többség, kb. 1000 család éheznek. 1945. május 24-én például a Csehszlovák Vöröskereszt, mely a deportáltak élelmezéséről gondoskodik, kétezer magyar számára 8 kg lóhúst és 20 db kétkilós kenyeret vitt át Pozsonyból Ligetfalura. Május 25-én Ligetfaluban a hatóság kidoboltatta, hogy a deportáltaknak nem szabad semmit eladniok. A magyar deportáltak szabadon mozoghatnak, míg a németek (ugyanis a németeket is kitelepítették Pozsonyból, hogy a városnak tiszta szlovák jellege legyen) a Semperit-gyárban rendőri őrizet alatt élnek. A magyar deportáltak közt sok a beteg. A rendőrség eddig csak a súlyos műtétekre engedte vissza a városba a betegeket. Félő, hogy járványos betegségek törnek ki közöttük. A rendőrség meglehetősen ridegen kezeli a deportáltak ügyét, látogatásokat nem engedélyez, élelmiszereket és gyógyszereket a Vöröskereszt adagjain kívül csak kivételesen enged át.

Ha pedig a hajóhíd szétesik, ami már többször előfordul, akkor a deportáltak napokon át nem kapnak semmi enivalót.

A DEPORTÁLÁSSAL PÁRHUZAMOSAN

1945 májusában a Szlovák Nemzeti Tanács a következő határozatot hozta: A magyar nyugdíjasok nyugdíjainak folyósítását 1945. május 31-én beszüntetik, már június hónapra egyetlen magyar nyugdíjas sem kapta meg illetményeit. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ez a szegény, amúgy is tönkrement magyar réteg az éhhalálnak van kitéve.

A pozsonyi Národný Výbor (Nemzeti Választmány) rendelkezése szerint a magyar háztulajdonosok és házgondnokok a lakbéréket kötelesek a Nemzeti Választmánynak befizetni. A magyar ingatlanokat a Nemzeti Tanács kisajátítja. A magyar nemzetiségű állami és köztisztviselőket elbocsátották állásukból és 1945. május elseje óta nem kapnak fizetést. A rendelet kivételeket engedélyez, melyeket az illetékes minisztérium adhat indokolt esetben. Eddig még ilyen kivételezés nem fordult elő, csupán 60 napra kapott kivételt néhány nehezen pótolható magyar köztisztviselő (többnyire bírák és minisztériumi hivatalnokok). Ezek a kivételezések 1945. június 12-én járnak le.

Különböző okokból, többnyire ipari üzemek fenntartása miatt, a magyar gyári mérnökök, hivatalnokok, munkások ideiglenes tartózkodási engedélyt kaptak Pozsonyban, mely azonban bármikor visszavonható. Hasonlóképpen a likvidációban lévő magyar bank, az I. Pozsonyi Takarékbank vezető tisztviselői is kaptak ideiglenes tartózkodási engedélyt, továbbá a magyar nemzetiségű orvosok egy része, néhány mérnök és tanár és néhány olyan értelmiségi magyar, akinek antifasiszta magatartása túlságosan közismert és megbecsült. Egyébként ugyanaz, ami Pozsonyban történik, már

A VIDÉKEN IS

folyamatban van. Mégpedig a Tiso-féle Szlovákia területén a helyi Nemzeti Választmányok felszólítása alapján 24 órán belül minden magyar nemzetiségű egyénnek el kellett hagynia Szlovákia területét. Konkrét esetekről van tudomásunk Nyugat-Szlovákia kisvárosaiból. Ezeknek a magyaroknak egy részét Pozsonyba hozták, nagyon rossz állapotban (tetvesen, kiéhezettve) s részben a Ligetben, részben a Patron-gyár üres raktárhelyiségeiben helyezték el, ahol a deportálásra váró zsidókat tartották fogva néhány hónappal ezelőtt. A visszacsatolt felvidéki területen egyelőre csak az anyaországi illetőségű magyarokat utasítják ki a határra. Csupán Galánta környékéről érkeztek hírek, hogy színmagyar falvakból is szedik a parasztokat és a magyar határra irányítják őket.

A MAGYAROK TELJES KITELEPÍTÉSE

Csehszlovákiából az igazi program. Beneš köztársasági elnök ezt pozsonyi beszédében is megállapította. Szerinte a „magyarok és németek nagy többségének” el kell hagynia a köztársaság területét.

A Szlovák Kommunista Párt nagygyűlése magáévá tette a visszacsatolt dél-szlovákiai területek gyökeres és teljes elszlovákosítását. Ez vonatkozik a Csallóközre, a Kisalföldre, Gömörre és a Tiszahátra, meg a városokra is. Elsősorban Pozsony és Kassa szlovákká tétele a legfontosabb, azután az egész összefüggő magyar vidéké. A Kommunista Párt úton, útfélen olvasható falragaszai szerint az „ősi szlovák területek visszaszerzéséről és visszaszlovákosításáról” van szó. Általában a magyarelles akciók élén paradoxon magatartással a szlovák kommunisták állanak, lapjuk, a Pravda, szélsőséges nacionalista hangot üt meg a magyar kérdésben s nem takarékoskodik a történelmi hamisítással sem. Ha békebeli vasúti forgalom volna, mondják a szlovák beosztottak, a magyarok kitelepítését már megoldották volna. Mindenesetre a ligeti és egyéb helyen lévő internált magyarok sorsa rossz és jövője bizonytalan. A Szlovák Nemzeti Tanács legújabb rendelete értelmében 10 középszlovákiai járásban június 1-én megkezdte működését az áttelepítési bizottság, mely összeírja a szlovák földigénylőket s gondoskodik magyar etnikai területen való elhelyezésükről. A terv szerint a telepítést minél gyorsabban akarják végrehajtani. Éppen azért a visszacsatolt felvidéki területek legnagyobb részén külön “exlex” állapot uralkodik: a szlovák csendőrséggel néhány hivatalnok jelent meg az egyes községekben. A hivataloskodás, az iskolai oktatás itt-ott még (pl. Komáromban) magyarul folyik, de a helyi hivatalnokokkal és tanítókkal senki sem törődik. Másutt (pl. Érsekújvárott) már minden szlovákul folyik, magyar iskola nincs, magyar felirat sem stb. A Pozsony mellett lévő Püspöki (csallóközi község), melynek 94%-os magyar többsége van, egy héttel ezelőtt elvesztette magyar elemijét, a csendőrök csukták be, holott a szlovák tanfelügyelő engedélyezte.

Mindez a szlovákiai magyarság soraiban mértéken felül aggodalmat, gondot, kétségbeesést, bizonytalanságot szült. Az idegileg amúgy is megviselt, a Tiso-rezsim hat éve alatt agyonterrorizált magyarság visszahőkölve ocsúdik a kegyetlen valóságból, melyet magatartása és becsületessége révén egészen másként képzelt el. A szlovák hatóságok a szlovákiai demokrata magyarság intervenciói előtt elzárkóznak. Az egyéni, nagyon indokolt kivételezések is lassan és körülményesen haladnak előre s érvényük nagyon bizonytalan. Ha ez a mai folyamat tovább fog menni és semmi intervenció nem történik, akkor néhány hét múlva a szlovákiai magyarság koldusszegényen áll majd a magyar határokon és magatehetetlenül néz sorsa elé.

A SZLOVÁKIAI MAGYAROK KÉRÉSE

az anyaország kormánya és összes politikai pártjai előtt ez:

1. Védjék meg minden rendelkezésükre álló módon a szlovákiai magyarságot, hogy mindaddig, míg csehszlovák-magyar államközi megegyezés alapján a lakosságcsere meg nem valósulhat, mai lakóhelyén maradhasson, ingatlanainak vagy legalább ingóságainak tulajdonjogával egyetemben.

2. Az internált magyarokról a Nemzetközi Vöröskereszt gondoskodjék, a Vöröskereszt emberséges módszerével és bánásmódjával. Különös védelemben részesüljenek az aggok, betegek, kisgyermekek!

3. Az anyaország azonnal és komolyan foglalkozzék a magyarországi svábság és szlovákság kitelepítésével s helyeiket adják át a szlovákiai magyarságnak.¹⁴

4. A magyarországi szlovákság mai jogait, meglévő életkeretét és mostani kéréseit nyelvi, nemzeti, vallási stb. jogainak kiszélesítésére a magyar kormány hozza junktimba és reciprocitásba a szlovákiai magyarok jogaival és helyzetével.

5. A szlovákiai magyarság Magyarországon nagy erőt, demokratikus életformát, fejlődést garantáló készséget fog jelenteni. A szlovákiai magyarok önálló egzisztenciákat óhajtának, nem pedig mint 1918 után a 200 000-es hivatalnoksereg, az államháztartásra csimaspaszkodva élni.

6. A cselekvés sürgős!

Jegyzetek

- 1 Az emlékirat megszövegezése Szalatnai Rezső munkája volt. Az írás szlovák nyelvű változatának címe: *Memorandum madarov na Slovensku*. Az emlékiratot dr. Neumann Tibor, Czibók János, Szalatnai Rezső és Garuly Ferenc adta át Gustav Husak és Tomaš Tvarozek megbízottaknak. A Szlovák Nemzeti Tanács az emlékiratot érdembeli válasz nélkül hagyta.
- 2 A Szlovák Nemzeti Tanácsot a Szlovák Kommunista Párt illegális vezetősége alapította 1943-ban. Központi szerve az elnökségből, a plénumból és a megbízottak testületéből áll. Az SZNT feladata 1944-től kezdve a politikai irányítás fokozatos megszerzése és a társadalmi normalizáció megteremtése. Az elnökség tagjai ekkor Vavro Šrobár, Gustav Husak, Jan Ursíny, Daniel Ertl, Karol Šmidke, Jan Lettrich, Ladislav Novomeský, Jozef Styk voltak.
- 3 A Szlovák Nemzetgyűlés ezen a napon szavazta meg Szlovákia elszakadását a Csehszlovák Köztársaságtól.
- 4 Esterházy Jánost 1945 áprilisában a szovjet hadvezetés közreműködésével letartóztatják, majd szibériai munkatáborba szállítják, ahonnan 1949-ben tért vissza. Távollétében a Szlovák Népbíróság kötél általi halálbüntetésre ítéli. Visszatérte után az ítéletet életfogytiglani börtönre változtatják. Börtönében, valószínűleg a Pilsen melletti Mirovban halt meg, 1957-ben. A börtöntemetőben van eltemetve.
- 5 UŠB - Ústředná Štátná Bezpečnosť, az önálló szlovák állam politikai rendőrsége.
- 6 HG - a Hlinka Gárda, Hlinka Szlovák Néppártjának félkatonai szervezete. Megyei, járási és helyi szervezetei a Szlovák Köztársaság megalakulása után épültek ki. A politikai rendőrség szerepkörét is magára vállaló szervezet az ideológiai harc élcsapata a fasiszta szlovák állam politikai berendezkedésében.
- 7 FS - a szlovákiai német fasiszta párt fegyveres alakulata.
- 8 Jaross Andor: 1933-tól a Magyar Nemzeti Párt ügyvezető elnöke, 1935-től a prágai képviselőház tagja, 1935-től az Egyesült Magyar Párt elnöke. 1938 után tagjai az Imrédy-, Teleky-, majd a Sztójay-kormányok. Szélsőjobboldali politikája miatt a háború befejeztével a népbíróság halálra ítéli. Az ítéletet Budapesten hajtották végre 1946-ban.
- 9 Elbocsátásuk oka, hogy az első Csehszlovák Köztársaság ideje alatt tagjai voltak a Szociáldemokrata Pártnak.
- 10 TODT - a WERMACHT fegyveres és műszaki alakulata.
- 11 Nem árjásítottak, azaz nem vettek részt a zsidók közéleti, üzleti, politikai életből való kiszorításában, vagyonuk nem zsidó kézbe való juttatásában, a zsidó alkalmazottak állásból való elbocsátásában.
- 12 A memorandum mellékanyaga a *Helyzetkép a szlovákiai magyarokról* olyan dokumentum, melyet kéziratos formában terjesztettek és amely érzéketlenül mutatja be azt a társadalmi hátteret, melynek viszonyai közt a csehszlovákiai magyarság megkezdte a 2. világháború utáni életét. Keletkezési ideje: 1945. VI. 5. Szerzője megegyezik az Emlékiratok megfogalmazók, és átadók személyének valamelyikével.
- 13 Az állítások nyilvánvalóan túlzó jellegét az is igazolja, hogy Duka Zólyomi Norbertet és Brogyányi Kálmánt a csehszlovák népbíróság ugyan elítélte, a Magyar Szó szerkesztésén kívül azonban semmilyen a szövegben szereplő vádat sem tudott rájuk bizonyítani. Lásd 37. sz. életinterjú Duka Zólyomi Norberttel, készítette Bába Iván in. Oral History archívum Budapest, 95-105
- 14 Ez a követelés azért került a pontok közé, mert egyértelműnek látszott Beneš és vele a csehszlovák kormány egészének szándéka, azaz a magyarság teljes létszámú eltávolítása Csehszlovákia területéről.

KÖZZÉTESZI ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA:
Molnár Imre